

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2011/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Zuid-Nederlandse school, *Portret van het meisje met de dode vogel*, omstreeks 1520, 36,5 x 29,5 cm, olieverf op paneel © Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België, Brussel.

H HET OOG VAN DE DICHTER

“MEISJE MET DOOD VOGELTJE” VAN P.C. BOUTENS

Weet je nog van den anderen keer,
Van de pijn die onbekend was:
Hoe diep doorschrijnde 't eerste zeer
Toen je aan geen zeer gewend was?

Nu stak opeens een vreemde kou
Tot heel in je hart je lijf door,
Die 't vogeltje dat je troosten wou,
In je bevende vingertjes stijf vvoor...

Wij deden ons best met woord en daad...
Ook ons ging 't net als het jou ging:
Een mensch gaat slecht met zichzelf te raad
Van zijn eersten stap tot zijn trouwring.

Wij werden gewaarschuwd voor en na
Tegen leed dat meer dan een traan nam –
Wij leerden alleen bij eigen schâ
De dingen waar het op aankwam.

Want leven is overleven, kind:
Opkomen uit slaap, leed, doodspijn.
En pas ervaring bate vindt
Bij 't even flikkerend noodsein...

Doe maar als had je niets gehoord!
En leef naar eigen wijsheid.
Daar is niets ergers dan kindermoord
Op den langen weg naar de grijsheid.

Uit: *Tusschenspielen*. L.J.C. Boucher, Den Haag, 1942.

De deftige Haagse dichter en classicus van eenvoudige Zeeuwse afkomst P. C. Boutens (1870-1943) dankt zijn bekendheid bij het grote, oudere publiek vooral aan de meer dan vijftig herdrukken van zijn bewerking van de Middelnederlandse legende *Beatrÿs*. Hij leeft ook nog een beetje voort bij literair bevlogen oud-gymnasiasten, die zich zijn ‘Goede Dood’ (“wiens zuiver pijpen / door ’t verstilde leven boort”) en ‘Lethe’ (“Hoe over ’t brandend blind bazalt / Vind ik den weg naar Lethe?”) herinneren. Zo gaat dat.

Deze prins der dichters uit het interbellum was geen vriend van zijn zuiderburen. Bekend is zijn uitspraak dat de in het najaar van 1914 voor het oorlogsgeweld gevluchte Antwerpenaren “Belgisch schorremorrie” waren. Hier, bij de noorderburen, hadden ze het beter dan ooit in eigen land, vond hij. Hij zei er nog net niet bij dat ze om die reden waren gevlucht.¹ Maar er waren ook goede Vlamingen. Tot hen behoorde in elk geval het *Meisje met de dode vogel*, een portret uit de Zuid-Nederlandse school van omstreeks 1520, te zien in Brussel, waarvan hij idolaat was. Dit “ongewoon ontroerend portretje, dat zijn gelijke niet heeft in de Europese context” dateert dus uit de tijd van Quinten Metsijs, Joachim Patinier en Jan Gossaert; er is wel verondersteld dat Margaretha van Oostenrijk, de latere landvoogdes, erop is afgebeeld. De schilder is onbekend. Als kandidaten worden Juan de Flandes en de uit Estland afkomstige Michiel Sittow genoemd.²

Het meisje van *Het meisje met de dode vogel* zal een jaar of zeven zijn. Haar gezichteje heeft een bijna maskerachtige starheid. Je zou kunnen zeggen dat ze teleurgesteld, zelfs ontdaan, kijkt. Maar dan laat je het dode vogeltje in haar handjes – misschien een symbool van de kwetsbare ziel of van de breekbaarheid van ons leven – waarschijnlijk toch te veel meespelen. In elk geval roept het paneeltje van slechts 36, 5 bij 29, 5 cm de vraag op naar de aard van de relatie tussen het meisje en het vogeltje. Is het zojuist uit het nest gevallen en door haar gevonden, is het een gevleugeld vriendje, is er sprake van dood door schuld, wordt het meisje voor het eerst met de dood geconfronteerd?

Het portret had voor de oude Boutens eeuwigheidswaarde. Enkele jaren voor zijn dood schreef hij er een gedicht over dat hem bijzonder dierbaar was. Hij las het op zijn ziekbed graag aan zijn jongere collega’s en bewonderaars voor.³ Een halve eeuw later werd het ook een *enfant chéri* van een andere Zeeuwse dichter, Hans Warren. Hij, gerenommeerd vogelkenner, identificeerde het vogeltje als een jong musje, kreeg tranen in de ogen als hij voor het schilderijtje stond maar kon “de hersenspinsels van Boutens maar met moeite volgen”.⁴ Dat maakt nieuwsgierig.

Boutens’ gedicht op het lievelingsschilderij uit zijn denkbeeldige museum, waarin ook onder meer werk van Rembrandt, Vermeer – met inbegrip van de Vermeervervalser Han Van Meegeren, wiens *Emmaüsgangers* hij bezong – en Jan Toorop te bewonderen was, is voor zijn doen verrassend eenvoudig. De dichter doet zijn best in zijn levensles aan het meisje een losse toon aan te slaan en op haar niveau te blijven, vooral

in de eerste twee strofes. Hij valt met de deur in huis: het gesprek met haar, in feite een monoloog, begint met de verwijzing naar de eerste pijnlijke gebeurtenis in haar meisjesleven. Die wordt niet genoemd. In de tweede strofe wordt naar de pijn – “de vreemde kou” – die de dood van het vogeltje teweegbrengt, verwezen. Daar, in die bevende vingertjes met dat vogeltje, is ook de enige verwijzing naar het schilderij te vinden. Het zijn de enige twee beeldende regels in het gedicht. Daarna raakt het meisje nagenoeg uit beeld. Vervolgens beklemtoont de dichter dat ons, volwassenen, toen we jong waren ook zoiets is overkomen: “Wij” is twee keer gecursiveerd. Dat komt, omdat we in onze jeugd onverstandig zijn. We kunnen ons in onze jonge jaren nog niet tegen leed wapenen en evenmin ellendige situaties het hoofd bieden. Dat leer je als je ouder wordt uit eigen ervaring en niet uit levenslessen van anderen.

Met zo’n levensles is de dichter overigens zelf bezig, al haalt hij het belang daarvan in de laatste regels hardhandig onderuit. Het bedroefde meisje moet zich vooral niets aantrekken van zijn dodelijke oudemannengemoraliseer. Hij gumt zijn eigen preek uit. Dat redt het gedicht.

ANTON KORTEWEG

Noten

- 1 Dr. Karel de Clerck, *Uit het leven van P.C. Boutens*, Athenaeum – Polak & Van Gennepe, Amsterdam 1969, p. 77.
- 2 Katlijne Van der Stighelen, *Portretkunst in Vlaanderen van 1420 tot nu. Hoofd en Bijzaak*. Waanders / Davidsfonds, Amsterdam / Leuven, 2008, p. 59.
- 3 Victor E. van Vriesland, “P.C. Boutens en Willem van Konijnenburg”. In *Pen en penseel*, ’s-Gravenhage, 1947, p. 93.
- 4 Hans Warren, “Anders”. In *Over x-jes, de zandloper en de herenbobbels*. Een handleiding tot de kunsten voor Maarten Asscher, Meulenhoff, Amsterdam 1998, p. 116.